

Publication of Association Esprit, Société et Rencontre
Strasbourg/France

The Journal of Academic Social Science Studies

JASSS

Volume 5 Issue 8, p. 693-699, December 2012

**TANIM MI TARİF Mİ?
HALK HİKÂYESİNİN TANIMLANMASI MESELESİ**

*DEFINITION OR DESCRIPTION?
THE PROBLEM OF DEFINING FOLK TALE*

Yrd. Doç. Dr. Baki Bora HANÇA

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Abstract

Among the literary types based on narration, folk tales come after epics in terms of reflecting the worldview and imaginations of the public. Folk tales are among the literary types drawing the profound interest of primarily, western researchers, and Turkish scholars. It is accepted that to make a new definition for folk tale is necessary since we believe that there is a lack of detailed definition on this genre despite of the fact that a plenty of studies exist on folk tales. As known well, among the great scholars of their time, Pertev Naili Boratav, Şükrü Elçin, Fikret Türkmen presented their valuable opinions about the definition of the genre of folk stories to the use of researchers. The definitions and works of these prominent scholars have had an important role in the development of the genre of folk stories and served the function of guidance for other researchers. The purpose of the present study is to come up with the definition of the genre of folk stories coveting all the features of the genre in light of the discussions presented about the definition and classification of this genre by these precious scholars. A definition, that includes genre's characteristics of creation and translation, content and function, form and structure, is made in this study. The types of the folk tale on the identification of species and general characteristics of the type of work done previously tried to make light of this definition is open to criticism. Possible criticisms can be directed towards whether the opinion described as definition and lying the basis of the present study is definition or description. The present study also seeks answer to this question. In our opinion, this method that used in definition can also be applied in defining other types of folk literature.

Key Words: Folk Tale, definition, description.

Öz

Anlatmaya dayalı türler içerisinde özellikle destan türünden sonra halkın dünya görüşünü ve muhayyilesini yansıtmaları bakımından halk hikâyeleri gelmektedir. Halk hikâyeleri başta Batılı araştırmacılar olmak üzere, Türk bilim adamları tarafından üzerinde en çok çalışılan türlerden biridir. Halk Hikâyeleri üzerine oldukça fazla çalışma yapılmış olmasına rağmen bu türün ayrıntılı bir tanımı hususunda eksiklik olduğu kanaatiyle yeni bir tanım yapmanın uygun olacağı düşünülmüştür. Bilindiği gibi her biri alanında ekol oluşturmuş büyük akademisyenler olan Pertev Naili Boratav, Şükrü Elçin, Fikret Türkmen gibi hocalarımız halk hikâyesi türünün tanımı üzerine değerli fikirlerini araştırmacıların bilgisine sunmuşlardır. Onların yapmış olduğu tanımlar ve çalışmalar halk hikâyesi türünün akademik anlamda gelişmesinde büyük rol oynamış, onları takip eden halk bilimcilere de kılavuzluk etmiştir. Çalışmadaki amacımız, bu hocalar ve onları takip eden diğer hocalarımızın halk hikâyesi türünün tasnifi ve tanımlanması yönündeki araştırmaları ışığında türün bütün özelliklerini kapsayan bir tanımına ulaşmaktır. Bu çalışmada türün, yaratım ve aktarım, içerik ve işlev, şekil ve yapı özelliklerini kapsayan bir tanım yapılmıştır. Halk Hikâyesi türünün genel özellikleri ve türün tanımlanması üzerine daha önceden yapılan çalışmalar doğrultusunda yapmaya çalıştığımız bu tanım eleştiriye açıktır. Olası eleştiriler yapmış olduğumuz bu çalışmanın özünü teşkil eden ve tanım olarak nitelendirdiğimiz görüşün tanım veya tarif olduğu üzerine odaklanacaktır. Çalışmamızda bu sorunun cevabı da aranmaktadır. Tanım yapılırken uygulanan bu metot diğer halk edebiyatı türlerinin tanımı yapılırken de uygulanabilir kanaatindeyiz.

Anahtar Kelimeler: Halk Hikâyesi, tanım, tarif.

GİRİŞ

Sözlü kültür ortamında yaratılan ve anlatmaya dayalı bir tür olan halk hikâyesi başta Batılı araştırmacılar olmak üzere, Türk bilim adamları tarafından üzerinde en çok çalışılan türlerden biridir. Ancak üzerinde bu kadar çok çalışılmasına rağmen türün bütün özelliklerini kapsayan bir tanımın yapılmadığı görülmektedir. Bu çalışmamızda ilk olarak araştırmacıların halk hikâyesini tanımlamaya yönelik çalışmaları üzerinde bilgi verilecek, daha sonra da Batı’da ve Türkiye’de yapılan çalışmalardan hareketle bu türün özellikleri tespit edilerek yaratım ve aktarım, içerik ve işlev, şekil ve yapı özelliklerini ihtiva eden bir tanımlama yapılacaktır.

Pertev Naili Boratav, halk hikâyesini tanımlamak yerine onu destanla mukayese etmiş ve halk hikâyelerinin teşekkülü ile ilgili görüşlerini şöyle belirtmiştir: “...Yeni ve orijinal bir nev’i karakteri alarak meydana gelen halk hikâyeleri, yerini tuttuğu destanın birçok vasıflarını hâlâ taşımaktadır. Fakat bunlar onun asıl karakterini verenler değildir. Süratle yeni bir nev’e gidiş vakı’ası karşısında bulunuyoruz. Destanî an’ane gittikçe zayıflıyor, çünkü destanın eski karakterini tayin eden sosyal şartlar gittikçe ortadan kayboluyor.”¹

Boratav halk hikâyesiyle ilgili olarak, çevre ve sosyal şartlara bağlı olarak destandan sonra ortaya çıkan ve onun birçok özelliğini taşıyan yeni bir tür olduğuna vurgu yapmaktadır. Çalışmanın muhtelif bölümlerinde, türün muhteva, şekil, yaratım ve aktarım gibi genel özellikleri üzerinde ayrıntılı olarak durulmuştur, ancak türün tanımı içerisinde bu özelliklere yer verilmemiştir.

Fikret Türkmen de türün oluşum sebebi olarak, eski destanların toplumun sosyokültürel yapısındaki değişimlerden etkilenerek devre uygun hale geldiğini belirtmiştir.² Türkmen başka bir çalışmada halk hikâyesinin destan türü ile olan ilişkisini, türler arasındaki benzerlikler ve farklılıklardan yola çıkarak ortaya koymuştur. Farklılıklar bahsinde özellikle halk hikâyesinin destandan ayrılan özelliklerine vurgu yapılmıştır. Bunun yanı sıra anlatmaya dayalı türlerden masal ile ilişkisi üzerinde durulmuştur.³

Şükrü Elçin, hikâye terimini şöyle açıklar: “Arap dilinde başlangıçta ‘kıssa’ ve ‘rivayet’ olarak düşünülen, sonraları ‘eğlendirmek’ maksadı ile ‘taklid’ manasında kullanılan ‘hikâye’ deyimini, gerçek veya hayâli birtakım vakaların, maceraların hususî bir üslupla, sözle nakil ve tekrarı demektir. Bu tarif, az bir farkla bugün anladığımız ‘halk’ ve ‘modern’ hikâye türü için de kabul edilebilir.”⁴

¹ Pertev Naili Boratav, **Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği**. İstanbul: Adam Yayınları, 1988, s. 63.

² Fikret Türkmen, **Tahir ile Zühre**. Ankara: 1983, s.9.

³ Fikret Türkmen, **Âşık Garip Hikâyesi (İnceleme-Metin)**, Ankara: Akçağ Yayınları, 2. Baskı, 1995, s.XI-XII.

⁴ Şükrü Elçin, **Halk Edebiyatına Giriş**. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1986, s. 444.

Elçin, halk hikâyelerinin içerik ve işlev özelliklerine vurgu yaparak, onu şöyle tanımlar: “Türk Halk hikâyeleri, zaman seyri ve coğrafya-mekân içinde ‘efsane, masal, menkıbe, destan, vb.’ mahsullerle beslenerek, dinî, içtimaî hadiselerin potasında iç bünyelerindeki bağlarını muhafaza ederek milletimizin roman ihtiyacını karşılayan eserlerdir.”⁵

Yukarıdaki tanımda, halk hikâyesinin yaratım ve işlevi üzerinde durulmuş, ancak yapı, şekil ve içerik özelliklerine yer verilmemiştir.

Halk hikâyeleri üzerine çalışma yapan bir başka araştırmacı olan Ali Berat Alptekin, halk hikâyesini şöyle tanımlamaktadır: “Göçebelikten yerleşik hayata geçişin ilk mahsullerinden olup; aşk, kahramanlık, vb. gibi konuları işleyen; kaynağı Türk, Arap-İslâm ve Hint-İran olan, büyük ölçüde âşıklar ve meddahlar tarafından anlatılan nazım nesir karışımı anlatımlardır.”⁶

Halk hikâyesinin tanımları içerisinde yukarıdaki tanım, türün birçok özelliğini içermesi bakımından oldukça kapsamlıdır. Bu tanımda türün; teşekkül ettiği dönem, konusu, beslendiği kaynaklar, kısmen yaratım, aktarım ve şekil özellikleri belirtilmiştir. Bunlar türü tanımlamada temel ölçütlerdir ancak işlev özelliklerine yer verilmemiştir.

Kazak destanları ve destancılık geleneği üzerine çalışmalarıyla tanınan Mehmet Aça ise, halk hikâyesi kavramını; “kahramanlık destanlarından sonra teşekkül eden ve nazım nesir karışımı bir yapı sergileyen, destanlara nazaran daha kısa ve gerçekçi, yerleşik hayat/düzen mahsulü metinleri karşılamak amacıyla kullanılmaktadır.”⁷ şeklinde tanımlamıştır.

Bu tanım, halk hikâyelerinin icra edildiği ortam ve içerik özellikleri dışında türün özelliklerine yer vermiştir.

Eflatun Cem Güney, halk hikâyesini, “Halkın gönül dünyasını dile getiren ölmez hikâyelerdir” şeklinde tanımlarken; Otto Spies, “Bir sevgiliyi elde etme yolundaki maceraları anlatan masal” olarak tanımlamaktadır.⁸

Bu iki tanımda ise halk hikâyelerinin birer özelliğine yer verilmiştir.

Yukarıdaki tanımlar dikkate alındığında bu türün yaratım- aktarım ve işlev özelliklerini şu şekilde sıralayabiliriz:

Halk Hikâyelerinin Yaratım ve Aktarım Özellikleri:

1. Türklerin göçebe-bozkır hayatından, yerleşik hayata geçmeleriyle birlikte cemiyet içi çatışmalar başlamış ve ferdin kendi problemleri ortaya çıkmıştır. Halk hikâyeleri, bu dönemde yaratılmaya başlamıştır.
2. Halk hikâyeleri, belli bir zamanda ve belli bir yerde, çoğunlukla bir müzik aleti eşliğinde, profesyonel anlatıcılar tarafından icra edilir ve bu anlatıcılar, usta-çırak ilişkisi içinde yetişmektedir. Sonraki dönemlerde meddahlar tarafından anlatılan hikâyelerde müzik aleti kullanılmamaktadır.
3. Halk hikâyeleri yerleşik hayata geçtikten sonra ortaya çıkan bir türdür. Bu nedenle hikâyelerde olayların geçtiği mekanlar çoğunlukla bellidir.

⁵ Şükrü Elçin. *age.* s. 444.

⁶ Ali Berat Alptekin. **Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı.** Ankara: Akça Yayınları, 1997, s. 7.

⁷ Mehmet Aça. **Kozi Körpeş-Bayan Sulu Destanı Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma.** Konya: (Selçuk Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi), 1998, s.3.

⁸ Ali Berat Alptekin. *age.* s.7.

Halk Hikâyelerinin İşlev Özellikleri:

1. Halk hikâyelerinin temelde, eğlendirme ve hoşça vakit geçirme amacıyla anlatıldığını söyleyebiliriz. Toplu eğlence imkânlarının sınırlı olduğu dönemde özellikle akşamları belirli bir yaş grubu üzerindeki insanların eğlence ihtiyaçlarını karşılamışlardır.
2. Halk hikâyeleri, bilgilendirme ve eğitime işlevlerini üstlenirler. Hikâyelerde geçen belirli yer adları, tarihi şahıs ve mekânlar gibi konular hakkında dinleyicilerin bilgilenmesini sağlamaktadır.
3. Halk hikâyeleri, yaşanan birtakım sosyal olaylardan ve toplum içerisindeki ilişkilerden hareketle, gelecek nesillere kıssadan hisse çıkarma mahiyetinde davranış kalıplarını naklederler. Hikâyelerde sabır ve sadakat gösterenlerin muratlarına ermeleri, iyilerin mükâfatlandırılıp kötülerin cezalandırılması, yalan ve hilenin kötülüğü, sevginin “hak aşığı” şeklinde yüceltilerek verilmesi gibi hususlar bu duruma verilebilecek örneklerden bazılarıdır.

Halk hikâyesi üzerine daha önce yapılan çalışmalara⁹ bakıldığında şekil ve içerik özellikleri şu şekilde özetlenebilir:

Halk Hikâyelerinin Şekil Özellikleri:

1. Halk Hikâyeleri, nazım-nesir karışımı bir yapıya sahiptir.
2. Halk hikâyelerinde çoğunlukla giriş ve sonuç formelleri yer alır.
3. Halk hikâyelerinin sözlü varyantlarında sade ve anlaşılır bir dil kullanılırken, yazma nüshalarında dil işlenerek ağırlaştırılır.
4. Sözlü varyantlarda, yazılı nüshalara göre şiirler daha az ve daha kısadır.
5. Halk hikâyesi, masal, efsane, fıkra, dua, beddua, atasözü, deyim gibi sözlü kültür ortamında yaratılan diğer türlerden örnekler barındırır.
6. Halk hikâyeleri sanatsal şekilde formüle edilmiştir. Bu nedenle tasvirlerle, şiirlere, kalıp ifadelerle yer verir.

Halk Hikâyelerinin İçerik Özellikleri:

1. Halk hikâyelerinin konusu temelde bir aşk ya da kahramanlıktır. Bazı hikâyeler bu iki konuyu birlikte işler.
2. Halk hikâyeleri, ortaya çıktığı dönemdeki tarihi olayları da konu olarak alabilir. Bu durum, hikâye gerçekliği içinde işlenir.
3. Halk hikâyelerinde, kahramanların doğumu destanlardaki kadar olağanüstü unsurlar içermemekle birlikte, çocuksuzluk sonrasında çeşitli dinî ve büyüsel işlemlere

⁹ bkz. Ali Berat Alptekin. “*Halk Hikâyeleri*”, **Türk Dünyası Edebiyat Tarihi C.2**. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2002, s. 320-341; Mehmet Aça-A.Müge Ercan. “*Anonim Halk Edebiyatı*”, **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı**. Ankara: Grafiker Yay., 2004, s. 137-138.

başvurarak dünyaya geldikleri görülmektedir. Bu durum uzun mesafelerin kısa zamanda, olağanüstü bir şekilde aşılmasında da söz konusudur.

4. Hikâyelerde pir, derviş, Hızır gibi tabiatüstü güçlere sahip kişiler kahramanın doğumu ya da diğer epizotlarda yardımcı unsur olarak yer alır.
5. Hikâyelerde, kahramanlar veya yardımcı şahıslar, çeşitli tabiat varlıklarıyla veya hayvanlarla konuşup dertleşirler ve bazen onlarla sevdiklerine haber gönderirler.
6. Hikâyelerde dua ve beddualar önemli bir yer tutar.
7. Halk hikâyeleri, yerleşik hayata geçtikten sonra teşekkür etseler de göçebe hayatının bazı unsurlarını içlerinde barındırırlar.

Türün özelliklerine ilişkin yukarıdaki tespitlerimizden hareketle halk hikâyesini şöyle tanımlamak mümkündür:

“Belli bir zamanda ve mekânda, genellikle profesyonel anlatıcılar tarafından bir müzik aleti eşliğinde icra edilen; kahramanlık, aşk veya her iki konuyu birlikte işleyen, tarihî, dinî, sosyal hayat ve geleneklerle ilgili unsurları da içeren, sonuçları bakımından bireyi ilgilendiren; sözlü kültür ortamında, nazım ve nesir karışık olarak yaratılan, uzun soluklu ve sanatsal bir biçimde formüle edilmiş; halkın temelde hoşça vakit geçirme ve eğlenmesi amacıyla anlatılmakla birlikte, bilgilendirme ve ders çıkarma işlevlerini de üstlenen bir türdür.”

Sonuç

Halk Hikâyesi türünün genel özellikleri ve türün tanımlanması üzerine daha önceden yapılan çalışmalar ışığında yapmaya çalıştığımız bu tanım eleştiriye açıktır. Özellikle uzunluğu ve ayrıntılı olması yönüyle “tanımdan çok tarif” olduğu yönünde yapılacak eleştiriler bir bakıma haklı olacaktır. Bu açıdan ‘tanım’ ve ‘tarif’ kavramlarına temas etmek, yerinde ve hatta zarurî bir ihtiyaç gibi görünmektedir. Esasen her iki kavram da anlam bakımından birbirlerine işaret etmektedir. TDK sözlüğü başta olmak üzere muhtelif sözlüklerde ‘tanım’ın anlamı, “bir kavramın niteliklerini eksiksiz olarak belirtme veya açıklama, tarif” olarak belirtilirken, ‘tarif’ kelimesinin birinci anlamı doğrudan “tanım” olarak verilmektedir. Kelimelerin İngilizce karşılıklarına baktığımızda her ikisi için de ‘definition’ ve ‘description’ kelimeleri ile karşılaşırız. Ancak İngilizce kullanımda “definition”, türle ilgili akla gelen ve en temel özelliğini belirten durumlarda kullanılırken “description” daha ayrıntılı olarak türün çeşitli özelliklerini açıklar mahiyette kullanılmaktadır.

Neticede tanım ve tarif, açıklanması gereken durum veya tabirin yüzeysel veya derinlemesine belirtilmesiyle alakalıdır. Eskilerde tanım için “Ağyarımı mani efradımı cami” olması gerektiği yönünde bir anlayış vardı. Yani tanım, tarif edilen hususa ait bütün nitelikleri toplamalı, ondan farklı olan nitelikleri dışta bırakmalıdır. Bu yönüyle baktığımızda edebî türlerle ilgili tanımlama çalışmalarının mufassal olması tercih edilmelidir.

KAYNAKÇA

- AÇA, Mehmet – ERCAN, A.Müge, “*Anonim Halk Edebiyatı*”, **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı**, Grafiker Yay., Ankara 2004.
- AÇA Mehmet, **Kozı Körpeş-Bayan Sulu Destanı Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma**, (Selçuk Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Konya 1998.
- ALPTEKİN, Ali Berat, **Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı**, Akça Yayınları, Ankara 1997.
- ALPTEKİN, Ali Berat, “*Halk Hikâyeleri*”, **Türk Dünyası Edebiyat Tarihi**, C.2, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2002, s. 320-341;
- BORATAV, Pertev Naili, **Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği**, Adam Yayınları, İstanbul 1988.
- DUYMAZ, Ali, **Kerem ile Ashı Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001.
- ELÇİN, Şükrü, **Halk Edebiyatına Giriş**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1986.
- TÜRKMEN, Fikret, **Âşık Garip Hikâyesi (İnceleme-Metin)**, Akçağ Yayınları, Ankara 1995.
- TÜRKMEN, Fikret, **Tahir ile Zühre**, Ankara 1983.